

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ САХАРИ – «ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ»

**Рябченюк Софія Михайлівна,
Костюк Віталій Степанович**

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. На території Херсонської області знаходиться унікальний витвір природи – “Олешківські піски”, який справедливо вважається найбільшим піщаним масивом у Європі. Піщаний степ, який складається з дюн і піщаних пагорбів, болота й озера, негуста рослинність і спека – такою перед вами постане Олешківська пустеля. Сьогодні це місце стає все більше популярним не тільки серед українців, але й серед іноземних туристів.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було використано такий метод наукового пізнання, як теоретичне узагальнення, який надав можливість визначити і систематизувати наявну інформацію щодо Олешківської пустелі.

Результати і обговорення. Олешківські піски знаходяться в Цюрупинському районі (стара назва Цюрупинська – Олешки) Херсонської області, за 30 кілометрів на схід від обласного центру.

Походження Олешківського піску пояснюється унікальним ландшафтом. Існує цікава гіпотеза про те, що пустеля була утворена внаслідок того, що під час льодовикового періоду величезний масив континентального льоду переміщався в стародавній долині Дніпра. Він, рухаючись з півночі руслом Дніпра приносив сотні кілометрів ґрунту, який тут залишався після танення льодовиків. Цей ґрунт утворив природну дамбу, що відокремила льодовикові озера від нижньої частини русла річки.

Коли льодовики танули, рівень води в цих озерах поступово підвищувався, і в якийсь момент дамба не витримувала тиску та прорвала. Величезна течія рухаючись по Дніпру до Чорного моря, розмивала все на своєму шляху. У сучасному районі Нової Каховки швидкість течії впала, і

трильйони тонн піску, вимитого з берегів Дніпра, осіли на дно, утворюючи величезний піщаний масив.

Дослідження палеонтологів та археологів показують, що Олешки раніше були вкриті густими лісами із сосни, дуба, осики, берези, липи та іншими породами дерев. Це єдине місце в степовій зоні у Східній Європі, де деревину заготовляли і використовували для покриття будинків, суднобудування та спалювання деревного вугілля [1].

Перші поселенці Олешчя активно займалися тваринництвом, що стало причиною знищення рослинності, збільшуючи тим самим простір для поширення піску. Крім того, розширення піщаного масиву посилюється завдяки вітровій ерозії [5].

Наприкінці XVIII століття для протидії розповсюдження піску та для підтримки заліснення території, було створено Олешківське лісництво. Однак у другій половині XIX століття, після надання земель селянам, ліси через неконтрольоване використання практично зникли, що в свою чергу призвело до збільшення площі пісків. Щоб зупинити цей процес, активно висаджували соснові ліси, сади та виноградники.

Сьогодні, загальна площа всього піску становить майже 200 000 га, і ЗМІ зазначають, що це «найбільша пустеля Європи». Проте місцевість Олешківські піски не можна вважати суцільним піщаним масивом, адже вона складається з семи відокремлених ділянок (арен): Каховської, Козачелазерської, Олешківської, Виноградівської, Чулаковської, Іванівської та Кінбурнської. Та й «пустелею», називати Олешків не зовсім доречно, оскільки за температурою, опадами та вологістю її можна віднести скоріше до напівпустель.

Загалом, Олешківські піски розташовані у континентальній зоні помірного кліматичного поясу, для якого характерний помірний континентальний клімат з м'якою зимою без снігу та спекотним і посушливим літом. Основні характеристики цього клімату формуються під впливом загальних та місцевих кліматичних факторів [7]. Літом температура піску досягає 75°C, крім того тут рідко йдуть дощі, а іноді навіть бувають піщані

бурі. Відносна вологість повітря влітку не перевищує 49%, а в жовтні та березні ця цифра сягає 60%.

У пустелі на глибині 300-400 м є підземне озеро з прісною водою. Однак вчені з'ясували, що масштабний видобуток тут неможливий, адже при зменшенні рівня води, зростатиме поширення пісків.

Процес формування водяного дзеркала під барханами та підтримання водного балансу в районі дуже цікаві. Факти показують, що піщаний покрив може поглинати вологу з повітря і утримувати її в капілярних-порах. Капілярна вода в дюнах може рухатися вниз до водоносного шару, щоб поповнити свої запаси.

Олешківські піски є напівпустелею, або неправильною напівпустелею, не лише через сильне відкладення піску та активну вітрову ерозію. Його унікальною особливістю є просторова мозаїка – рихлі піщані дюни, що часто рухаються, поєднуються з уламками гігрофільних луків і чергуються з невеликими болотами, чагарниками та вторинними луками [6].

Дика природа багата і неповторна. Тут виявлено близько п'ятсот видів рослин, понад двохсот видів грибів і лишайників, тисячі видів комах, павуків та близько трьохсот видів хребетних, 45 видів ссавців, тощо [8].

Рослинний і тваринний світ національного парку Олешківські піски досить різноманітний і включає також представників, які мають особливу біологічну та екологічну цінність. Тут можна зустріти досить рідкісні, зникаючі та ендемічні види: дніпровську та волохату ковилу, чорного солов'я, дніпровську жовту траву, дніпровську березу, волошку з короткими головами, рододендрон, водяний мох та деякі папороті. Серед місцевих рослин ендемічними видами Нижнього Дніпра є пухнасте жито, дніпровський чебрець, кріп, волошка.

Тваринний світ Олешківських пісків також дуже унікальний, представлений великою кількістю комах, сотнями видів павуків, і кількома земноводними та плазунами. Зайці, лисиці і навіть вовки люблять це місце. Сюди також прилітають птахи, щоб відпочити або поїсти. Серед них – крижень,

сірі журавлі, сірі сови, орли-білохвости, зяблик, жайворонок. Серед ссавців заслуговують на увагу ендемічні види: ємуранчик та сліпак піщаний.

В 2010 році для охорони природних територій було створено національний парк "Олешківські піски", який охоплює лише частину Олешківської пустелі і є природоохоронним, рекреаційним, культурним та освітньо-дослідним закладом. Потрапити на дану територію можна лише у складі екскурсійної групи або наукової експедиції.

Висновки. Олешківська пустеля утворилася внаслідок переміщення та відкладання потужних алювіальних (піщаних) наносів в стародавній долині Дніпра під час льодовикового періоду.

Називати Олешків «пустелею» є недоречним, адже за своїм розташуванням, температурним режимом та кількістю опадів її можна віднести скоріше до напівпустель.

Унікальною особливістю рельєфу є просторова мозаїка – рихлі піщані дюни, що часто рухаються, поєднуються з уламками гігрофільних луків і чергуються з невеликими болотами, чагарниками та вторинними луками.

Олешківська пустеля є однією з найцікавіших природних об'єктів півдня України, та має багаті природні та соціально-географічні ресурси для туризму та відпочинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://discoverkherson.com.ua/oleshk>
2. Олександра Кльосова. Пустеля, яка має українську прописку [Електронний ресурс]. / Олександра Кльосова. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pustelya-yaka-maye-ukrayinsku-propysku>
3. Екологічні стежки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nppop.gov.ua/content/>.
4. Національний природний парк «Олешківські піски» [Електронний ресурс]. – <http://oleshky-rda.gov.ua/turizm/natsionalnij-prirodnij-park-oleshivski-piski/>

5. Підгайний М.М. Олешківські піски: унікальний об'єкт природи та історії України [Електронний ресурс] / М.М.Підгайний. - Режим доступу: http://ua65.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1325%3A2012-05-18-13-16-31&catid=102&Itemid=335&lang=ru

7. Загальна інформація про національний природний парк «Олешківські піски» [Електронний ресурс]. - <http://oleshkyrda.gov.ua/turizm/natsionalnij-prirodnij-park-oleshivski-piski/>

8. Олешківські піски – найбільша пустеля Європи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.kozatstvo.net.ua/ru/publications/uk_r.phpd=a&i=2663